

FIGYELŐ

A GYŐRI BESZÉD

DARÁNYI KÁLMÁN miniszterelnök március 5-én Győrött beszédet mondott a magyar újjáépítés föladatairól. Beszédét egyszerűsége, mértéktartása, adatszerűsége s a valósággal való kapcsolata már önmagában véve is előnyösen kiemelte az egyéb politikai megnyilatkozások fölé; de jelentőségét csak akkor értékelhetjük igazán, ha súlyát lemérjük a közelmúlt európai események mérlegén. A béke, a munka, a fejlődés és a nemzeti biztonság építő akarata szólt Darányi Kálmán szavaiból az ország lakossága és Európa közvéleménye felé s megfontoltsága, higgadtsága és tartózkodása olyan tulajdonságok, melyek a jelenlegi viszonyok között egyedül lehetnek létünk zálogai Közép-Európa veszedelmes tájain, hol élnünk adatott.

A győri beszéd túlnyomórészen gazdasági kérdésekkel foglalkozott: hiszen ezek határozzák meg mindennapi életünk és fejlődésünk körülményeit. A miniszterelnök elsősorban is visszatekintett közelmúlt gazdasági fejlődésünkre s önérzéssel hivatkozott a kormányzat gazdaságpolitikájának eredményeire. Elmondotta, hogy az államháztartás helyzete megjavult, megóvtuk pénzünk vásárlóerejét, emeltük a beruházásokra fordított összegeket, megkezdettük külföldi tartozásaink külföldi fizetési eszközökben való szolgáltatását; utalt rá, hogy a külkereskedelmi forgalom emelkedett, nőtt a nemzeti jövedelem, javult a mezőgazdaság helyzete s megindult a telepítés és az önálló mezőgazdasági kisexisztenciák teremtését, segítését célzó politika. Az iparosítás is fejlődött, enyhült a munkanélküliség, megindult a tökéletesítés, emelkedtek a takarékbetétek s az államháztartás bevételi feleslegeket mutathat föl. Ez a részletes és számadatokkal megtámasztott fölsorolás egy körültekintő gazdasági politika igazolása volt. Ugyanilyen kedvező hatást tettek a miniszterelnök azon szavai is, melyekkel hitet tett a történeti magyar alkotmányosság folytonossága és bántatlansága mellett s az alkotmányosság védelmében szembefordult a különféle szélsőségekkel. Megnyugvással fogadhatók Darányi Kálmánnak azon szavai is, melyeket a zsidókérdésnek helyesebb rendezéséről mondott, mikor a magyarságnak a gazdasági életben való, arányszerűen a mainál nagyobb elhelyezkedéséről s ifjúságunknak a gazdasági pályákon való térfoglalásáról beszélt. Kiemelte külpolitikánk békés és építő jellegét, eddigi politikai barátságaink értékét s a kisantanttal szemben is hangsúlyozta békés megegyezési készségünket, melynek azonban együtt kell járnia jogos kívánságaink méltánylatával és elszakított véreink helyzetének kielégítő rendezésével. Egészen véve a beszéd az építő munka és a tiszta békeakarát tanúságtétele volt befelé és kifelé egyaránt, sok vitás kérdést tisztázott, sok nyugtalanságot megnyugtatót és megmutatta, hogy minden megnyomorítatásunk ellenére is méltók vagyunk történeti küldetésünkre.

S mert e beszéd a valóságismereten épült föl, Darányi Kálmánnak nem kellett titkolnia az előttünk álló nehézségeket sem. Sőt épp a nehézségek ismerete és bátor megmutatása eredményezte talán, hogy szavait mindig bizalom és hit színezte alá és a magyar nép széles rétegeinek kötelességteljesítése és páratlan önuralma, áldozatkészsége iránti elismerés. Ha a

javuló világgazdasági helyzet mellett viszonyaink némi enyhülésében része van a kormány gondos gazdaságpolitikájának is, ez mind meddő lett volna az ország népének bizalma és erőfeszítése nélkül. A teljesítmények iránti bizalom érzete tette nyilván azt, hogy Darányi Kálmán józan szavai és realizmusa mögött mégis ott égett egy őszinte idealizmusnak nemes érzete is. E beszéd szelleme a munkás hazaszeretet szelleme volt, mely egyformán táplálkodik történeti hagyományaink mély átérzéséből, történeti műveltségünk és alkotmányunk igaz tiszteletéből, a béke és a rend fönntartása iránti odaadó szolgálatból s egyben az erélyből is, mely nemzeti értékeink védelmére minden fölforgató törekvés ellenében kész.

Darányi Kálmán győri beszéde így fölülemelkedett a szokványos politikai megnyilatkozásokon, melyek valamely párt vagy csoport szolgálatában állanak. É beszéd elhatározó nemzetpolitikai cselekedet volt s Darányi Kálmán, midőn a nemzeti munka előttünk álló nehéz föladatairól beszélt, az egész magyar nemzetet hívta maga mellé sorsunkon segíteni. Egyetemes nemzeti összefogást hirdetett az alkotó munka érdekében, — hiszen nálunk már eldőlték a különféle világnézeti harcok s a keresztény, magyar, történeti gondolat uralkodik az egész ország érzelmein. Életünk további folytatása és középeurópai helyzetünk miatt egyformán szükség van erre az összefogásra és munkára; a különféle felénk irányuló idegen erőkön csak teljesítményeink értéke emel fölül.

Így lesz erkölcsi értelmű is Darányi Kálmán beszéde: a munka tölti meg értelemmel és erkölcsi tartalommal a nemzet életét s biztosítja az élni akaró nemzeti organizmus számára a jövő lehetőségeit. De munka csak kellően biztosított nemzeten belül lehet; így jutott Darányi Kálmán a magyar honvédelem problémáihoz, melyektől elsősorban is függ jövőnk és kényes külpolitikai helyzetek között további életünk. A honvédelem minél teljesebb és olyannyira szükséges kiépítése bizonytalanságot érezteti majd kedvező hatását a magyar gazdasági életre is, hiszen hozzájárul a munkanélküliség csökkentéséhez, növeli a bizalom és biztonság érzetét és az ily nemes célra juttatott tőkéket előbb-utóbb más módon amúgyis visszajuttatja a gazdasági vérkeringésbe. A honvédelem kérdései mellett érintette részletesen Darányi Kálmán a magyar gazdasági helyzet további javításának kérdéseit is s itt, mindenütt a valóság talaján állva, joggal fordult az önmagában bízó és élni akaró nemzet áldozatkészségéhez.

Nagyon figyelemre méltó, hogy Darányi Kálmán a további magyar fejlődés céljaira kizárólag belső erőket mozgósított. Nyilván az a realista és erkölcsi fölismerés vezette itt, hogy csakis Önmagunkban bízhatunk igazán. Az az öt éves terv, melyet a miniszterelnök győri beszéde közvéleményünkkel megismertetett, egy expanzívabb, erőteljesebb gazdasági, szociális és honvédelmi politika érdekében kizárólag a nemzet belső erőit kívánja sorba állítani. Tudatában van annak, hogy Magyarország kicsiny és tökeszegény ország s hogy többé már nem élünk az 1925—30-as években, midőn bőven volt külföldi tőke rendelkezésünkre. A belső erőkre realisztikusan alapított számvetés természetesen nem akarja az elzárkózás politikáját jelenteni. De szükség van a belső erők összefogására, hogy méltó módon javíthassunk végre széles néprétegeink szociális és gazdasági helyzetén. Inflációs szándékok a kormányzattól távol állanak s a kormány következő gazdaságpolitikai műveletei nem akarják a sokat szenvedett középosztály és a kisemberek csekély vagyonát érinteni. A kormány nem folytat va banquepolitikát, de meggondoltan fokozni akarja a nemzeti jövedelmeket, szabadon hagyja érvényesülni az erőket, de a nagy nemzeti cél érdekében mégis egy cél felé tereli tendenciáikat s elő akarja mozdítani a többtermelés és a megfelelő értékesítés által a tőkeképződést, figyelembe veszi a magángazdaság

szempontjait. A termelés fokozása magával vonja a fogyasztás emelkedését is. Egymilliárd pengőt kért a szükséges beruházásokra a miniszterelnök. Ezen összeg nagyobbik részét a honvédelem oly elengedhetetlenül szükséges fejlesztésére kívánják fordítani, részben közvetlenül, részben meg közvetve: mert jut ebből a közlekedési hálózatnak, postának, távirónak, vasútnak, útépítésnek stb., szóval oly ágaknak, melyek a honvédelem ellátásának fontos részletei. A másik része a kért összegnek közvetlenül szolgál majd szociális célokat. Elsősorban a magyar falu fejlődésére, az elszigetelődésből való kiemelésére, a vidéki úthálózatnak fejlesztésére, a telepítés meggyorsítására, az értékesítési kérdések megoldására, a mezőgazdasági oktatás előmozdítására, az öntözési programra megvalósítására, a falu egészségügyi kérdéseinek és a mezőgazdasági hitel fejlesztésének problémáira gondolt itt a miniszterelnök, aki öt évre kontemplálta e kiterjedt tervezet végrehajtását. Szándékait a magyar társadalomnak rokonszenvvel kell fogadnia. Két nagy nemzeti kérdésünk nyerne e program keretében megoldást: a sok munkaalalmat jelentő honvédelem kiépítése és a magyar falu megsegítése — se kérdések megoldásán fordul majd meg a nehéz belső és külső viszonyok közt nagyjából egész életünk.

A miniszterelnök úgy véli, hogy az egymilliárdos program megvalósításához kellő összeg előteremtésénél minden olyan módot kerülni kell, mely nyugalanságra vezethetne. Az építéshez és munkához szükség van a nyugalom és bizalom légkörére. Nem lehet tehát szó a készpénzt, takarékbetéteket, folyószámlaköveteléseket illető intézkedésekről, melyek korlátoznák valamilyen erőszakos módon a magányos rendelkezési jogát. A fedezetet egyedül a vagyonban találhatjuk meg. Egyszeri nagy erőfeszítésre van szükség, melyben viszonyaihoz mérten a haza minden polgára résztvehet. Az összeg előteremtése 600 millió pengőig egyszeri vagyonadó formájában történik, progresszív alapon; a további 400 milliót különféle hitelműveletek során állítják elő. Az adókulcs átlaga 8% lesz; arra is volt gond, hogy a nemzeti vagyon nagy állagát tevő s nehéz helyzetben lévő földbirtok megterhelése 5%-os átlagot ne haladhasson fölül. A tervezett intézkedések szociális jellegét nem csupán a cél nemessége mutatja, de az a körülmény is, hogy az 50.000 pengőn aluli vagyonokat a rendelkezések nem érintik; a kistőke képződését így nem gátolja semilyen akadály s a beruházások révén a nagytőke befektetései is nyilván visszakerülnek a gazdasági vérkeringésbe.

A győri beszéd nemzetpolitikai és erkölcsi fontosságát a magyar társadalomnak meg kell értenie s a megértésről bizonyosságot is kell majd tennie. Az európai helyzet a minél teljesebb összefogást, a minél nagyobb komolyságot, elmélyedést és valóságismeretet parancsolja reánk. A közelmúltban történt kormányátalakítás is éppen jókor szolgálja a nemzeti munkába való elmélyedést. Az ország szélesebb rétegei örömmel üdvözölhetnek egy oly férfiút a magyar gazdasági élet legfőbb irányítójának személyében, akinek gyakorlati és elméleti tudása, felelősségérzete, komolysága, keresztény humanizmusa s az európai gazdasági életben osztatlanul feléje forduló bizalom a nagy munkaterv végrehajtásának biztos záloga. Imrédy Béla nem új ember a magyar gazdasági élet legfőbb vezetésében s politikai életünkbe való új bekapcsolódása mindenképp megnyugtató és kívánatos. Az ő személye már a Nemzeti Bank elnöki székében is a magyar gazdasági élet egyik legfontosabb támasza volt; európaisága, humanizmusa, szociális érzéke, történeti magyar műveltsége mindenképp jó záloga a mai nehéz időkben közéletünk nyugodt légkörének. Az ő szociális érzékén a programúinak a széles rétegeket érintő része éppen úgy biztos kezekben van, mint ahogy a gazdasági élet is nyugodt lehet a nemzet rendelkezésére bocsátott tőkék helyes fölhasználása felől. Imrédy Béla erélyén és belátásán múlik egyfelől,

hogy a program megvalósításához tervbevett tőkék idejekorán és kellő mértékben álljanak rendelkezésre, másfelől meg, hogy kellő időben is jussanak vissza a gazdasági vérkeringésbe; egyben Imrédy Béla szempontjai a legjobb biztosítékok egy esetleges infláció ellen. A győri beszédben foglalt program előkészítésében, mint tudjuk, Imrédy Bélának nagy szerep jutott és az itt közölt irányelvek vezetik majd működését.

A győri beszéd irányelvei pedig, úgy lehet, megvalósítás esetén fordulópontot jelenthetnek nemzeti életünkben, főleg szociális és honvédelmi téren. A nemzetnek meg kell értenie a nehéz idők szavát s nyilván Darányi Kálmán körültekintő, nyugalmat biztosító, alkotmányos politikája és Imrédy Béla gazdasági tudása és erélye nem lesznek méltatlanok a magyar nép bizalmára és megértésére. A súlyos európai viszonyok között a magyarságnak éberem kell örködnie sorsa, léte fölött és önmagához méltón kell vállalnia az életet biztosító munkát, kötelességérzetet és áldozatot.

A HÓNAP KÖNYVE

HÓMAN BÁLINT ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSASÁG három kötetben adja ki elnökének, Hóman Bálintnak összegyűjtött kisebb munkáit,¹ melyekből most jelent meg az első kötet. A Társaság a Hóman-kötetek kiadásánál, az előszó szerint, tekintettel volt arra a nagy hatásra, amelyet Hóman Magyar Története legszélesebb körökben is felkeltett, s most, Hóman Bálint írói munkássága harmincadik évfordulóján, fel akarja tárni a műhelynek titkait, melyben a Magyar Történet elkészült, s kiadni a sokféle helyen megjelent, a nemszakember számára hozzáférhetetlen sok-sok tanulmányt, melyek együttevve egy nagyhatású magyar tudóseyéniség képét adják. Mert Hóman Bálint, politikai működésétől, kultúra-szervező erejétől, szeretetreméltó egyéniségétől is eltekintve, elsősorban tudós egyéniség, a legerőteljesebbek közül, s ezt az egyéniséget, annak kifejlését szeretnők itt néhány vonással olvasóink elé rajzolni.

Mióta a Magyar Szemle Társaság kiadásában megjelent a Hóman-szerkesztette „Magyar történetírás új útjai“ kötete, s mióta abban a szerkesztő hitet tett a magyar szellemtörténet művelése mellett, őt is gyakran elskatulyázzák a szellemtörténetírók közé, akiről közönségünknek általában gyatra és éretlen fogalmai vannak. Mi az értelme annak, hogy Hóman szellemtörténetíró? A „szellemtörténet“ német földön született, s ott is korán különböző jelenségeknek lett a neve. Dilthey munkásságából fejlődött ki az az erős filozófiai alapvetéssel bíró szellemtörténeti kutatás, ahova tartozik Troeltsch munkássága mellett az az irány is, melyet elsősorban filozófusok és filológusok műveltek. A szorosan vett történettudomány terén a szellemtörténet inkább mint módszer jelentkezett, mégpedig először a 90-es évek azon nagy polémiáiban, melyeket a német középkori történet vitás kérdései felett folytattak nagy tudós egyéniségek, von Below, Lamprecht, Schmoller és mások. Ezekben a polémiákban derült ki, hogy a történettudomány egyes részei: politikai, alkotmány-, gazdaságtörténet stb. nem különálló, elhatárolható tudományágak, amint-hogy a tényleg lefolyt történeti életben is minden összefügg mindennel,

¹ Hóman Bálint Munkái. I. Magyar Középkor. Egyetemi Nyomda.

s ennél fogva nem juthatunk az elmúlt dolgok ismeretéhez, ha a múlt egyes oldalait: politikát, hadügyet, gazdaságot, iskolázást stb. egymástól különvéve vizsgálunk, mint ezt a régi értelmű kultúrtörténet próbálta. A felsorolt német tudósok rá is jöttek, hogy minél több oldalról kell nézniök az elmúltakat, s így gazdasági, társadalmi, jogi, alkotmány- és politikai történeti anyagra egykép kiterjedt érdeklődésük. S bármily professzori dühvei polemizáltak, abban is megegyeztek egymással, — s ez a történeti élet szerves összefüggésének tana mellett a szellemtörténet másik elve lett — hogy a jelenségek sorozatában a szellemiek az elsődlegesek, az idea az, ami az anyagiakban megjelenik és azokat átalakítja. Így tolta félre az új szellemtörténeti irány a pozitívizmust és a történeti materializmust.

Tévedés volna, ha azt hinnők, hogy a magyar szellemtörténet a német irányból ágazott ki. Nem belőle, hanem vele párhuzamosan fejlődött ki, alig tíz év haladtával. Mert a század elején a magyar történettudományban ugyanolyan helyzet állt elő, mint a 90-es években a németben, hasonló igényekkel és hasonló megoldásokkal. Az egyetemeken és az Akadémián művelt hazai tudomány, a politikai történet egyoldalúsága és a rész tudományok merev elkülönítettsége folytán nálunk is zsákutcába került, itt is egy nagy üvegbe kellett őket dobni és abban jól összerázni, hogy kikerüljön belőle a történeti életet egységesen szemlélő szellemtörténet, vagy, ha jobban tesszik, a modern művelődéstörténet. Az összerázás nálunk is polémia formájában ment végbe, melynek témái nálunk is a magyar középkor jogi és társadalmi kérdései voltak. A tudománytörténetünkben oly jelentőséges polémia a század első évtizedének közepén Tagányi Károly és a nálánál sokkal fiatalabb, de a hazai anyagot már is kitűnően ismerő, erős logikájú Erdélyi László közt folyt le Angyal Dávid folyóiratában, az akadémikus Történelmi Szemlében. Hosszú, százlapokra kiterjedő vita volt ez, sok személyes szenvedéllyel, melynek során azonban sorra felmerültek az Árpád-kor társadalom- és gazdaságtörténetének összes kérdései, melyekkel a korábbi módszerek segélyével a korábbi nagy szakemberek, Salamon Ferenc, Marczali Henrik, Pauler Gyula hiába viaskodtak. A vita során Tagányi Károly, ez az egyedülálló, társtalan nagy tehetség, akinek élete folytonos kudarcokból, hivatali visszazoritásokból állott, hosszú évtizedek alatt szerzett különféle szaktudásának, jogi, levéltári, alkotmánytörténeti, néprajzi ismereteinek adatait egybevetette és a magyar szakemberek számára mintaszerűen bebizonyította, hogy egyetlen történeti kérdés sem részletkérdés és minden összefügg egymással. A vita a hivatalos körökben inkább unalmat keltett fel, csak néhány kezdő ember figyelte közelebbről, köztük Hóman Bálint, s tényleg utóbb Tagányi feladatát, a magyar középkornak az új módszerekkel való teljes megvilágítását, melyet ő alig csak hogy megkezdhetett, Hóman Bálint vette át, s az egyetlen emlékezés is, mely e méltatlan sorsú nagy magyar tudós érdemeit kiemelte, az ő tollából van (újra kiadva a fenti mű 508. l.).

Amint az új módszer kialakításánál Tagányi sem utánozta a németeket (ő a franciák lelkes híve volt, s korábban Taine gondolataival akarta a magyar tudományt megtermékenyíteni), úgy Hóman sem volt utánzó, amikor egész fiatalos lelkesedésével a magyar középkor ily modern szellemű kutatására vetette magát. A közigazgatás- és társadalomtörténetből indult el, de egymást felváltó problémái magából az előtte fekvő anyagból származtak, ez adott fel számára rejtélyeket, melyeket hogy megoldhasson, a rész tudományok egész sorát tette magáévá, közte olyant is, aminő a nehezen emészthető pénztörténet, középkori érmek és pénzek ezreinek finom mérlegesen lemérésével és bonyolult számítások végzésével. Alig van történész, de egyéb tudós sem, aki az írás és készülés éveiben olyan tömeg munkaórát végzett volna, mint Hóman, elkészítve az Árpád-kor pénztör-

ténetéről szóló vaskos kötetét — mely őt a világ numizmatikusai és pénztörténészei közt szakemberré tette, vagy megírva a középkori elbeszélő kútfőkről szóló munkáját, melyben latin lapszövegek százait hasonlította össze betűk és szavak szerint, példátlan filológiai önmegtagadással.

Az utóbbi negyedszázadban Hóman volt a bonyolult problémákban bővelkedő magyar középkornak legkitartóbb, legjobbban képzett és legsikeresebb kutatója. Egymásután világosodtak meg előtte a történet részletei, amikor az összefüggéseket kutató módszerével nyúlt hozzájuk. Az őstörténet és honfoglalás ködbevesző labirintjában is utat vágott magának, először alkalmazva a régiségtudomány eredményeit, s először nyúlván tartózkodás nélkül a nyelvészet és a firm és türk népek néprajzának sokat mondó, a magyar történészekről elmellőzött adataihoz. A tudományágak ily módszeres összejátszásának mintaszerű példáit nyújtotta, így mikor a magyar törzsek itteni letelepedését, annak módját és értelmét felfedezte. Problémaköre folyton tágult, s vele tanulmányai, előkészültsége is bővült: a korai középkor adó- és pénz- és társadalomtörténetéről áttért az Anjouk gazdaságtörténetére, ahol szintén alapvetőt alkotott, innen a középkori Krónikák bozotos talajára, ahol generációk munkájával sem sikerült valami sok biztosat megállapítani elődjeinek, — mintha az ő éles kritikájára várt volna a kérdéskomplexus. Hóman volt az, aki a Gesta Hungarorumról írt nagy kútfőkritikai tanulmányában — nagy kár lenne, ha ez a műve kimaradna az Összegyűjtött Munkák további kötetéből — végképp helyreállította a német hiperkritikától leszólt Anonymus tekintélyét, meghatározta a névtelen író egész szellemi légkörét, s az unalomig agyonboncolt régi szövegekből elegáns biztonsággal kivágta a legrégebb, XI. századi magyar történeti szövegeket, történetírásunk addig ismeretlen, hiteles legrégebb emlékeit. Amint ebben a munkájában az Árpád-kor szellemi életének nagyműveltségű részleteit fedezte fel, úgy törekedett másutt is, mindenkor, a régi magyar szellemi javak gyarapítására, s azoknak túlságos kritika vagy ellenségeink támadásai elől megvédésére.

Nem folytatjuk a részletezést, bár még szívesen rámutatnánk oly módszeres kutatásaira, mint pl. a társadalomtörténeti terminológiáról írt műve, vagy az a szellemes kis társadalom- és településtörténeti remekmű, melyet a Daróc helynévvel kapcsolatban írt (403. és 440.1). Nem említjük a XVIII. századi történetírásunkra vonatkozó szintén úttörő tanulmányait sem, melyekért két századon át feledésbe merült poros foliánsok százait tanulmányozta át és hozta ki belőlük a bizonyosságot: hogy a magyar tudomány akkor is, ebben a latinos korban, nemzeti volt és magas európai színvonalon állott. Az eddigiekből is láthatja a laikus is, minő munka, elmeél és tehetség kellett ahhoz, hogy ily részletekből végre is összeálljanak Hóman Magyar Történetének nagy tablói: Árpád, Szent István alakja, II. András szerepe, a tatárjárás, a nagybirtokok kifejlődése és a rajtuk nyugvó államrendszer az Anjouk és Zsigmond alatt, I. Károly és Nagy Lajos hatalmas alakja ... Mindez a külföld utánzásától mentes, tisztán a magyar talajon felnőtt tudós egyéniségnek szerencsés eredménye: a történész Hóman a világháborút megelőző termékeny évtizedből nőtt ki, amikor tudomány, irodalom, művészetek terén új nagy tehetségek hirtelen jelentek meg s vetették el a régít s alkottak újat, magyarabb munkákat. Hóman is ennek a nemzedéknek tagja s örvidenünk kell, hogy tehetsége, módszeres képzettsége minden törés és akadály nélkül, harmonikusan egymást követő évtizedek során, teljes szabadságban hozhatta meg gyümölcseit. A politikus és kultúrpolitikus méltánylása nem ide tartozik, de a történettudósunk több mint negyedszázados működését szak társai ma is, később is mindig, nagy magyar tettnek fogják tartani.

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A román válság megoldása; az ankarai balkánkonferencia; a spanyol nacionalisták előretörése. – Schuschnigg Bercktesgadenben; az osztrák-német megegyezés; Hitler és Schuschnigg beszédei; az osztrák népszavazás terve. – Az angol külügyminiszterválság; az olasz-angol tárgyalások. – Az osztrák nemzeti szocialista megmozdulás és a német beavatkozás; Schuschnigg lemondása és az új osztrák nemzeti szocialista kormány; Hitler Ausztriában. – A francia kormányválság; Anglia és az Anschluss; Ribbentrop Londonban. – A független Ausztria vége. – Mussolini beszéde az Anschluss-ról Olaszország és Németország. – Beck lengyel külügyminiszter Rómában.

A LEGUTÓBBI szemlénk zárta óta eltelt időszak bátran mondható világtörténeti jelentőségűnek. Következéseiben még messzi kihatásúak lehetnek ezek az események. Visszatekintésünknek nem hivatása a nagy európai változások értékelése; az események fölötti ítélezés a történelem igazságtevésére tartozik. A német-osztrák események mögött természetesen teljességgel háttérbe szorultak az európai külpolitika egyéb változásai. Oroszországban az eddiginél is újtabb erővel folynak a nagy politikai perek, melyek során Sztálin az 1917-es forradalom összes még élő vezetőit igyekszik újból eltávolítani. Romániában befejeződött a Goga-kormány bukása után kiéleződött válság; Cristea Miron pátriárkának katonai uralommal és a kisebbségeknek, főleg a magyaroknak az eddiginél is nehezebb korlátozásával (pl. a magyar nyelvnek az erdélyi életből való minél teljesebb, szigorú rendelkezésekkel szabályozott kiküszöbölése) telített kormánya keresztülhajtotta az uralkodó összes intézkedéseit; Románia a király szándékai szerint rendi állammá alakult; az összes pártok működése megszűnt s a Vasgárda vezére, Zelea Codreanu, fölösztatván szervezeteit, külföldre távozott (bár mozgalma a hamu alatt továbbra is tüzel); Maniu és a nemzeti parasztpárt is elnémult; a február 24-én lefolytatott népszavazás, mint várható volt, a király alkotmányterve mellett döntött. Románia szövetségei megnyugodtak; Franciaország bízni vél a jelenlegi kormányban is jelentős szerepet vivő Tatarescuban, ugyanígy Csehszlovákia is — bár a román belső viszonyok miatt ez a bizalom korántsem indokolt s így is aggodalmakkal teli. Csehszlovákia és Franciaország számára azonban a mai viszonyok között az is jelentős eredménynek tekinthető, ha Goga rövid kísérlete után Románia eltávolodott a föltétien német iránytól. A román helyzetet ilyen vonatkozásban helyesebben értékeli az angol közvélemény, mely aggodalommal figyeli Károly király diktatúrák kísérletét. Románia is résztvevett február végén az Ankarában tartott balkánkonferencián, ahol a balkán-szövetség tagjai hangsúlyozták a béke fontosságát s hitet tettek a Népszövetség, a nemzetközi együttműködés, a benemavatkozás elvei mellett s szöbakerült Törökország részéről az abesszíniái olasz hódítás elismerése is; továbbá sor került a török-görög szövetségi és baráti viszony megújítására s további kiépítésére is. Ankarából jövet Sztojadinovics jugoszláv miniszterelnök átutazott Bulgárián és a bulgár miniszterelnökkel baráti megbeszélést folytatott, hivatalos jelleg nélkül. Természetesen a jelenlegi európai alakulások között a balkán szövetség is elvesztette bizonyos mértékig előbbi jelentőségét, melyet mint a francia és a kisantant, valamint a szovjetkülpolitika kiegészítője és támogatója birtokolt s eredményei és céljai a jugoszláv-bulgár viszony javulása és békésebb kiépülése mellett amúgyis már csak eszmeiek: hiszen a szövetségesek egyik közös fontos célja Bulgária fékentartása volt. Hasonlóképp háttérbe szorult az európai külpolitikai érdeklődésben a spanyol háború is, mely pedig a mostani válság elsődrendű előidézője volt; úgy látszik, hogy a spanyol polgárháború vége felé közeledik és március közepére hosszas állóharc és lassú előhaladás után a nemzetieknek sikerült bekeríteniük Barcelonát, amelynek hódoltatása felé központosították a Madrid alatti eredménytelen s véres hosszú

állóharcok után erejüket; a barcelonai kormány és a Valenciából odamene-
kült új spanyol kormány hasztalan fordul segítségért a benemavatóhoz
elvé mellett kitartó francia kormányhoz és Blum, az új francia miniszter-
elnök maga lepi meg a világot azzal a kijelentéssel, hogy a spanyol háború
elvezett, közben pedig a francia szocialisták és kommunisták hiába köve-
telnek spanyol elvtársaik számára segélyt. A népfrent-taktika „pacifista”
külpolitikája itt éppen úgy csődöt mondott, mint ahogy tehetetlen volt
az osztrák kérdés végső kifejtésénél is és épp így a népfrent baloldali és
pacifista politikája okolható, mint ez ma már tisztán látható, Franciaország
külpolitikai háttérbeszorulásaért és sorozatos presztízsveszteségeiért, ami
viszont korántsem válik az európai egyensúly javára.

Holott az európai egyensúly eddigi állapotát, melynek egyik alapja volt
az osztrák függetlenség gondolata, óriási mértékben megváltoztatta Német-
ország, mely az osztrák csatlakozás villámgyors végrehajtásával merőben
új helyzetet teremtett, eléggé készületlenül találván a nyugati hatalmakat.
Az események az osztrák kérdés körül rövid egy hónap alatt zajlottak le.
Február 12-én Schuschnigg osztrák kancellár Hitler vezér és kancellár
meghívására váratlanul Berchtesgadenbe utazott. Osztrák hivatalos értesíté-
sek szerint Schuschnigg kancellár nem meghatározott tárgyalási anyaggal
utazott el Bécsből, de a két államférfi között szabad eszmecsere folyt.
A megbeszélésen résztvett Guido Schmidt osztrák külügyi államtitkár is,
aki már régóta munkálkodott diszkrétan az osztrák-német viszony meg-
változtatásán; s vele együtt ott volt Papén bécsi német követ is, akinek
nagy része volt az osztrák-német viszony alakulásában és végső kifejtésében,
amint erre a tényre a végkifejlet, vagyis a csatlakozás végrehajtása után
Hitler Adolf elismerése és Papennek a nemzeti szocialista pártba való föl-
vétele világosan utalt. A találkozásra osztrák és német hivatalos fölfogás
szerint a német kormánynak február 4-én történt újjászervezése és Hitler
kancellárnak február 20-ára bejelentett beszéde között érett meg az idő
és az osztrák kancellár a német vezér meghívására utazott Berchtesgadenbe.
A kevés hírből, ami a megbeszélésről kiszivárgott, csupán annyi bizonyos,
hogy a megbeszélés főtárgya az 1936 július n-i osztrák-német megegyezés
értelmezése volt. Nyilván szóba került az ausztriai nemzeti szocialista moz-
galom sorsa is; Schuschnigg, mint későbbi intézkedései megmutatták,
határt vont az ausztriai illegális nemzeti szocialista mozgalom és a hivatalos
német nemzeti szocialista párt között, az előbbit Ausztria belügyének tekin-
tette, de később módot adott rá, hogy a nemzeti szocialisták, bizonyos meg-
szorításokkal, a Vaterländische Front keretén belül kapjanak működési
teret. Szóba került a két ország gazdasági viszonyának szabályozása is.
Szóba került egy félreértéseket kiküszöbölő pótegyezmény kötése is a gaz-
dasági és politikai viszonyok rendezésére. Hitler vezér és kancellár az osztrák
kérdést, mint már előzőleg is annyiszor, belső német népi kérdésnek tekin-
tette s a mai német népi gondolat jegyében keresett rá megoldási módokat,
Schuschnigg kancellár viszont ezúttal is kitartott a tradicionális osztrák
álláspont mellett, mely hangsúlyozta Ausztria külön állami és történeti
jellegét és különleges küldetését. Nyugat-Európában megnyugvást keltett,
hogy Schuschnigg továbbra is kitartott az osztrák függetlenség gondolata
mellett, Róma is örömmel fogadta a megegyezést. A tárgyalásokon, mint
a következmények igazolták, szóba került az osztrák nemzeti szocialistáknak
a kormányban való képviseltetésének kérdése is. Schuschnigg ezen óhaj-
ból azt honorálta, hogy a belügyminisztériumot a következő osztrák kor-
mányátalakítás során az osztrák nemzeti szocialisták között nagy szerepet
vivő Seyss-Inquart államtanácsosnak juttatta, aki már régóta bírta a német
vezető körök figyelmét és bizalmát. Az osztrák átalakulásnak, illetve a

nemzeti szocialista kompromisszumnak úgy kellett bekövetkeznie és úgy is következett be, hogy Hitler kancellár azt már a február 20-i Reichstag-ülésen bejelentesse, aminek a február elején történt német belpolitikai átalakulás és a német közvéleménynek az osztrák ügyek iránt fölfokozott érdeklődése mellett különös jelentősége is volt. Az osztrák közvélemény enyhülést várt az átalakulástól és súlyt helyeztek annak hangsúlyozására is, hogy az osztrák nemzeti szocialistáknak Hitler intervenciójára a kormányba való belépése, valamint az osztrák-német viszonylatok megfelelő rendezése továbbra is garantálja a független Ausztriát. Emlegették ezen átalakulással kapcsolatban Danzíg példáját is, hol az állami különállás mellett is maradéktalanul végbement a nemzeti szocialista átalakulás, melyet a mai német kormányzat a német népi lényeg egyetlen kifejezőjének tekint. A francia kormánykörökben és közvéleményben mindenestre aggodalommal figyelték az osztrák-német viszony alakulását; az angol kormány a helyzet alakulásában végig tartózkodó maradt. A francia kormányzatnak belső nehézségei miatt és a helyzet tisztázatlansága, az események gyors alakulása miatt is nem állt módjában az osztrák kérdésben való nagyobb aktivitás, bármilyen aggodalmakat keltettek már jóelőre az osztrák-német gazdasági viszony új alakulásáról, Ausztriának a német négyéves tervben való részvételéről és az osztrák és német vezérkarok állítólagos együttműködéséről szóló hírek. Az osztrák belső helyzet szempontjából külön fontossággal bírt az a tény, hogy a megbeszélések egyik eredménye a nagyszámú osztrák nemzeti szocialistának adott amnesztia, a Németországba menekülteknek az osztrák közéletbe való fokozott bekapcsolása, maguknak az ausztriai nemzeti szocialistáknak egyre erősebb szerepvállalása és aktivitása volt. Bár ugyanekkor Schuschnigg kormánya, ha meg is engedte a nemzeti szocialista aktivitást bizonyos fokig, azt igyekezett határok közé szorítani. Később azonban ez az aktivitás egyre erősebb lett s Seyss-Inquartnak, az új belügyminiszternek az osztrák vidéki városokba tett megnyugtató látogatásait s a megegyezést magyarázó szavait sorozatos demonstrációk kísérték, melyek Schuschnigg kormányának tragikus sorsára is kihatottak. Seyss-Inquart osztrák belügyminiszter közben megbeszélések folytatására Berlinbe utazott. Schuschnigg kormánya a február 16-án éjjel történt átalakulás után is igyekezett híven megmaradni a régi irány mellett és úgy látszott, hogy német részről is méltányolják az osztrák kancellár szándékait. Berlinben meglepedést keltett a nemzeti szocialista tevékenységnek Ausztriában való szabadabb tétele; ugyanekkor azonban már kevéssé vették Schuschniggtól jó néven azt, hogy igyekezett a politikai erők egyensúlyozása végett a munkásságnak is visszaadni hosszabb idő óta szünetelő politikai erejét; az átalakulás után egyik fővádpontra volt Schuschnigg ellen, hogy „népfront-politikára” törekedett; voltak német nézetek, melyek a kommunistákkal való együttműködéssel is vádolták az osztrák katolicizmust és a volt kancellárt. Némi neheztelésekre az is okot adott már ekkor Schuschnigg ellen, hogy Seyss-Inquart kinevezésével együtt kivette a belügyminisztérium hatásköre alól a közbiztonsági vezetést és az egész osztrák végrehajtó hatalom fejevé Skubl államtitkárt tette; Seyss-Inquart számára így elsősorban is a nemzeti szocialistákkal való békéltető tárgyalások vezetése maradt akkor, mikor az események már erősen eltolódtak az utcára is kivonuló nemzeti szocialisták javára, kik vidéki útjai során el nem mulasztották ünnepeim a közülük való belügyminisztert; főleg a stájer és a felsőausztriai vidékek nyugtalanokdaktak. Már ekkor nyilvánvaló volt, hogy a nemzeti szocialisták elgondolása az, hogy a Hitler—Schuschnigg-féle megegyezés keretében belül szaturálják az osztrák kormányzatot, ha Ausztria függetlenségét meg is vélték ekkor még hagyni eredeti formái között.

Hitler vezér és kancellár február 20-i beszéde bejelentette a birodalmi gyűlésen az osztrák változásokat és a német birodalommal való viszony normalizálását. Hangoztatta az osztrák és német nép azonosságát s az 1936 július n-i megegyezés végrehajtása érdekében tett intézkedések építő jellegét, a félreértések kiküszöbölését s az esetleges katasztrófa elhárítására irányuló jóakaratot; elismeréssel adózott Schuschnigg kancellár belátásának s azoknak az osztrák intézkedéseknek, melyek a főnálló törvények kereteiben lehetővé tették a nemzeti szocialisták tevékenységét; méltatta a megbékélési akciót és az amnesztiát. Méltatta Németország békeakarátát, rámutatott a német fegyverkezés hatalmas méreteire, melyek a békét szolgálják, fölsorakoztatta a német termelés elért eredményeit, újra hangsúlyozta a gyarmati követelések jogosságát és a német s olasz politika azonosságát, elítéléssel nyilatkozva a Népszövetségről. Kifejtette a német politika hivatástudatát a bolsevizmussal szemben s mintegy vádolni látszott Eden angol külügyminisztert, hogy politikája kedvez az európai bolsevizálódásnak s mintegy Sztálinnál állította párhuzamba az angol külügyminiszter szándékait, szokatlan élességgel.

Hitler nagy beszéde egyidejű volt az angol külügyminiszterválság kirobbanásával. Ez a válság már régóta húzódott; nem volt titok Eden és Chamberlain miniszterelnök politikai fölfogásának ellentétessége. Eden az angol politikában szokatlan erős dogmatizmussal ragaszkodott a Népszövetséghez, a demokratikus politikához, az volt azonfelül a nézete, hogy a diktatúrák államokkal garanciák nélkül tárgyalni nem lehet, mindenkor súlyt helyezett a szoros francia-angol együttműködésre és fölfogása sokban akadályozni látszott az annyira óhajtott angol-olasz tárgyalások megindulását, melyekre Chamberlain miniszterelnök, aki az előítéletlen angol hagyományokat és Eden dogmatizmusával szemben az elasztikus régi angol politikai szellemet képviseli, oly nagy súlyt helyezett. Az angol közvélemény humanista lelkesültségű tömegei el nem mulasztották, hogy ne adjanak sorozatosan kifejezést Eden melletti rokonszenvüknek, különösen akkor, mikor köztudomású lett, hogy bizonyos olasz ajánlatokat Chamberlain nem beszélt meg Edennel; a parlament hasonlóképp biztosította rokonszenvéről Edent és a külügyminiszterválság különben is oly körülmények közt ment végbe, mely magasan kiemelte Európa előtt Chamberlain és Eden személyi értékeit és az angol demokrácia tisztult nézeteit a politikáról. Chamberlain mielőbbi angol-olasz megegyezést tartott fontosnak, Eden viszont lassúbb ütemet javasolt a Földközi-tenger és az angol részről Olaszországnak esetleg nyújtandó kölcsön kérdéseiben. Eden ki akarta tolni az angol-olasz tárgyalásokat addigra, míg Olaszország visszavonja a spanyol harcterekről önkénteseit. Az abesszíniái olasz uralom elismerése tekintetében is Eden ki akart tartani a Népszövetség szempontjai mellett. Lord Perth római angol nagykövet és Ciano külügyminiszter, valamint Chamberlain és Grandi londoni olasz nagykövet tárgyalásai előkészítették a talajt a megegyezés számára. Ha az angol kormányfő nem osztotta is a német-angol várható és remélt megegyezés érdekében Eden azon nézetét, hogy Angliának Berlinben érélyes lépéseket kellene tennie az osztrák függetlenség érdekében, az angol magatartást kétségtelenül befolyásolta Ausztria sorsa is; ez volt az angol-olasz tárgyalások legfőbb hajtóereje; viszont tény, hogy az osztrák csatlakozás végrehajtása után a tárgyalások menete meglassúdott; de angol részről változatlanul tartja magát az a fölfogás, hogy a Brenneren Németország közvetlen szomszédságába került Olaszországnak ma még inkább érdeke az olasz-angol viszony kielégítő rendezése. Eden utóda Lord Halifax lett — s Eden lemondása maga után vont a véle mindenben szolidáris Delbos francia külügyminiszter lemondását is, akit azonban visszatartottak. Eden lemondása mindenesetre

megkönnyítette az olasz-angol tárgyalásokat. Anglia fegyverkezését az eddigi arányoknál is nagyobb méretekben folytatja tovább; az eddigi évekkal szemben a tengeri költségvetés 120 milliós emelkedést mutathat föl; a tengerészeti, légügyi és szárazföldi hadi költségvetés mintegy 332,5 millióra rúg. Anglia tisztában van ezenfelül a spanyol háború kimenetelével s e tekintetben közte és Olaszország között nem állanak fenn már lényegesebb ellentétek; annál inkább figyelembe veszi Németország és Olaszország kapcsolatát, nem idegenkedvén többé az abesszin hódítás elismerésétől.

Rövidesen visszafordult megint az érdeklődés Ausztria sorsa felé. Február 24-én Schuschnigg kancellár nagy beszédben tett bátor hitvallást az osztrák függetlenség gondolata mellett, kitarva eddigi politikája alapelvei mellett, méltatva a berchtesgadeni megegyezést s mintegy kiegészítve Hitler kancellárnak ugyanerről mondott szavait; míg Hitler a német-osztrák népi közösséget húzta alá, Schuschnigg a tradicionális osztrák külön jelleget hangsúlyozta. Beszéde világszerte nagy hatást tett s Ausztriában elintézettnek látszott a német-osztrák probléma és a nemzeti szocialista illegális propaganda; az osztrák közvélemény lelkesen tüntetett a kancellár és a független Ausztria mellett. Berlin bizonyos hidegséggel fogadta Schuschnigg beszédét; de úgy a németországi, mint az ausztriai nemzeti szocialista hangulat végzetesen fölkavarodott akkor, mikor az osztrák kancellár egy újabb beszédben, március 9-én Innsbruckban bejelentette a március 13-án tartandó osztrák népszavazást, mely hivatva lett volna hitet tenni Ausztria függetlenségéről. A német nézetek hangsúlyozták, hogy a szavazás körülményei már előre nem biztosíthatják egy demokratikus és népi akarat megnyilatkozását; úgy tekintették a népszavazás tervét Berlinben, mint a berchtesgadeni megállapodások ellenére történt meglepetésszerű tény. Az osztrák nemzeti szocialisták megmozdultak és tüntettek Schuschnigg rendszere ellen, Németország pedig döntő lépésekre szánta el magát, hogy a maga fölfogása szerint oldja meg az osztrák helyzetet.

Közben Göring vezértábornagy jelentős beszédet mondott a német légihaderő legyőzhetetlenné való kiépüléséről, amely szavak Franciaországban s Angliában visszhangot váltottak ki; Ausztriában és Csehszlovákiában viszont felfigyeltek úgy Hitler kancellárnak a tízmillió megoldatlan helyzetű német sorsát, mint Göringnek a határontúli német néptársakat illető szavaira; Hodzsa csehszlovák miniszterelnök március 4-én válaszolt ezen német megnyilatkozásokra, kiemelve, hogy Csehszlovákia visszautasít minden belső ügyeibe történő beavatkozást, de kész az együttműködésre. A csehszlovák politika különben egyre nehezebben érzi a német politika s az osztrák kérdés alakulásából reá nehezedő atmoszférikus nyomást és súlyt helyez a nyugati szövetségesekre. Ha Anglia a cseh nézetekkel szemben, melyek Csehszlovákiának a mai viszonyok között Belgiumnak a világháború kitörésekor való helyzetét tulajdonítják, illetve ez alapon igénylik a nyugati segítséget, kissé tartózkodó volt is, annál inkább jelenti ki a francia és az orosz diplomácia, hogy veszély esetén siet eleget tenni szövetségi kötelezettségeinek; ezen kijelentések különösen az Anschluss végrehajtása után nyertek némi jelentőséget. A csehszlovák külpolitikai helyzet nehézségeit fokozzák a külügyekkel összebonyolódott belső nehézségek is; a szudétanémet párt állandóan hangoztatja autonómiára vonatkozó igényeit és összefüggései a német mozgalmakkal már egészen nyilvánvalók; emellett a szlovénzkői magyarok és szlovákok között is bizonyos egyetértés alakult ki a közös autonomista fronton belül; a csehszlovák kormány látszat-engedményei egyáltalában nem hatnak megnyugtatóan.

Közben március 9-én Ribbentrop német külügyminiszter Londonba érkezett, hogy odahagyja hivatalosan is eddigi nagyköveti tisztjét. Meg-

beszélései során a közép-európai helyzetről igyekezett volna megnyugtani az angol politikát, valamint szóba akarta hozni a gyarmati kérdést, nem követelések, de tárgyalások formájában. Az angol álláspontot a béke és az engedékenység szelleme vezette, de nem árulta el gyengeség jeleit. Azonfelül a német kormánynak az volt az óhaja, hogy az angol kormány fékezze meg az angol sajtó kritikai hangját, német részről sajtóegyezményt ajánlottak s el akarták érni, hogy az angol kormány külpolitikai kérdésekben épp oly irányítást gyakoroljon az angol sajtóra a német kérdésben, mint amilyen felsőbb vezetésnek a német sajtó is alávetett; természetesen angol részről nem található megértésre ez a propozíció. Ribbentropot Angliában érte az osztrák népszavazás elrendelésének s az osztrák válságnak a híre s a következő események során megszakadtak az angol-német tárgyalások, melyektől Chamberlain és Halifax a közép-európai helyzetben tisztulást remélt. Az angol politikában mélységes megdöbbenést és lehangoltságot keltett az osztrák kérdésben tanúsított német magatartás, mely megakadályozta a népszavazás lefolytatását; az angol kormányzat nem is titkolta e lehangoltságot Ribbentrop előtt. Angol részről a tartózkodás megmaradt Ausztria végóráiban is és a nyugati hatalmak akciózabadságát ezenfelül igen megbénította a francia kormányválság hatása is. Chautemps épp az osztrák válság kirobbanásakor mondott le; Franciaországot a néppfront-politika nyomán épp Európa legválságosabb óráiban belső válság bénította, a pártok különféle apróbb szociális nehézségeken rágódtak a versailles-i békemű összeomlásakor s a designált miniszterelnököknek, Léon Blumnek a válság óráiban a német nagykövet előtt történt pacifista kijelentései, a francia néppfront-politika tehetetlensége lényegesen hozzájárultak mind ahhoz, hogy Németország olyan hamar és sikerrel oldhatta meg a maga javára az osztrák kérdést.

Az a rosszalás, mellyel a német kormányzat és a nemzeti szocialista hangulat kísérte Schuschnigg kancellár népszavazási tervét, drámai eseményekben robbant ki március n-én. A napok óta tartó nemzeti szocialista ellenállás végül is az osztrák kormányhatalom fölé kerekedett. Német részről súlyt helyeztek arra, hogy Schuschniggot nem kényszerítette kétszeri német ultimátum lemondásra, melyet Miklas elnök semmiképp sem akart elfogadni, hanem a nemzeti szocialista osztrák népakarat kényszerítette ki a lemondást. Schuschnigg kancellár viszont világosan utalt e német ultimátumra, mely a németek által javasolt osztrák kormány kinevezését követelte Miklas elnöktől, ellenkező esetben kilátásba helyezte a német csapatok bevonulását Ausztriába. Az előző ultimátum nyomása alatt már az osztrák kormány elhatározta a népszavazás elhalasztását. Schuschnigg bátor ellenállásának összeomlása után a lemondott kormányból végül csak Seyss-Inquart belügyminiszter maradt helyén, aki a rendfönntartás végett behívta a német csapatokat; nem sokkal utána Miklas elnök őt nevezte ki új kancellárrá. Seyss-Inquart intette a lakosságot a bevonuló német csapatok szíves fogadtatására s valóban rohamos tempóban, sorra lépték át német csapatok az osztrák határt. Bécs és az osztrák városok utcáin a nemzeti szocialisták lettek úrrá és nagy gyorsasággal bukkant föl a föld alól a nemzeti szocializmus hosszú ideig lappangott bonyolult és az egész osztrák államot aláaknázott szervezete. Március 12-én a német csapatokat követte maga Hitler kancellár is; elébb Braunaut, szülőhelyét látogatta meg, majd Linzbe ment, hol már a kancellár és Seyss-Inquart is nyíltan beszéltek Ausztria visszatéréséről a német birodalomba; a német kormány erélyesen elhárította a francia és angol tiltakozást s az osztrák kormány semmisnek jelentette ki a saintgermain-i békeszerződésnek az Anschluszt tiltó 88-ik szakaszát. Hitler vezér és kancellár az osztrák csatlakozásról szóló kiáltványában erélyesen ostromozza az előző kormány szándékait

s ünnepli a sok küzdelemmel kivívott csatlakozást, kiemelve főleg a saját uralmának demokratikus alapjait, az osztrák rendszerrel szemben, rendet és nyugodt fejlődést ígervén Ausztria népének, mely az anyaországhoz végre visszatér. Április 10-re új népszavazást tűztek ki, mikor az osztrák népnek szabadon kell majd jóváhagynia a csatlakozást kimondó osztrák és német törvényeket. Hitler március 15-re vonult be Bécsbe nagy ünneplés közepett és deklarálta az egyesülést; előzőleg már Bécsbe érkeztek a német rendszer főbb támaszai s különösen nagy szerepe lett Himlemek, a fekete SS. vezetőjének, aki az elmúlt rendszer politikusai és a németországi, Bécsben rekedt emigránsok iránti magatartások felől adott tanácsokat az új osztrák rendszernek. Bécsét és Ausztriát nagyarányú német katonai és párt-hadseregi készültség szállotta meg; Miklas elnök lemondott, Schuschnigg kancellár védőőrizetben, az osztrák közélet és társadalom eddigi számos vezetőegyénsége emigrált; több váratlan politikai öngyilkosság történt, köztük különösen feltűnő Fey volt alkancellár és családjának halála, Ausztria ezentúl nem önálló állam, de a német birodalom tartománya és Seyss-Inquart kormánya sorra átadja az ügyeket a német politikai élet vezetőinek; Seyss-Inquart ezentúl mint birodalmi helytartó áll Ausztria élén. A teljes személyi és politikai átszervezés folyamatban van és kihatásai igen nagy jelentőségűek az osztrák társadalmat illetőleg, főleg Bécs gazdasági és szellemi élete mutat föl a politikán kívül nagy változásokat.

A német hatalom így megnyerte a békét s az eddigi győztes Nyugat-Európa tehetetlenül és tanácstalanul nézte a német térhódítást. Figyelemre méltók azok a német megnyilatkozások, melyek a Birodalomnak a Dunamedencében való korlátlan szerepéről szólnak. Mussolini március 16-i beszédében természeti és történeti erők végkifejleteként ünnepelte az osztrák csatlakozást s kiemelte, hogy bizonyos idő óta a berlin-római tengely szellemében Olaszország is igyekezett szorgalmazni a kielégítő megoldást, különben is Olaszország nem vállalt kötelezettséget Ausztria függetlenségének fönntartására, látván, hogy az osztrák nép maga is óhajtja a fordulatot. Kiemelte még Mussolini az olasz határok szentségének alap gondolatát. E beszéd élénk tanúsága volt a szoros olasz-német viszonynak, melyben Róma sorra honorálja külpolitikai helyzetéből következőleg Berlin szándékait. Kétségtelenül igaza volt Mussolininak, mikor rámutatott, hogy a német nép most érte el egyesülését, ami az olaszra már rég bekövetkezett, s hogy egy nemzet egyesülése mindenkor természetes joga annak.

Magyarország az osztrák csatlakozással közvetlen szomszédja lett a hatalmas új német birodalomnak. Középeurópai helyzetünk fontossága ezzel növekedett s fokozottabb és élénkebb külpolitikai érdeklődésre sarkallnak e szomszédságból és a magyar-német jó viszonyból eredő adottságaink.

A magyar külpolitika mindenestre helyes úton járt és számolt a középeurópai politikai, hatalmi és gazdasági fejleményekkel, midőn kapcsolatunkat kiépítette Németországgal. A megszűnt Ausztriával való jó viszonyunkat a római jegyzőkönyvek szelleme szabályozta s Németországgal való kapcsolatunk miatt is óhajtottuk a független Ausztriának a nagy testvéremeztettel való megegyezését. Az eseményeket a német nép belső ügyének kell ma tekintenünk. A csatlakozást elismerő magyar kormánynyilatkozatot is ez a szellem hatja át: a magyar kormány szerencsét kívánt a csatlakozás vértelen és szerencsés lefolytatásához és kifejezést adott a további baráti és jószomszédi viszony fönntartása iránti óhajának, amely nyilatkozatot Berlinben megaláddal fogadtak.